

Umsögn velferðarsviðs Akureyrarbæjar

um drög að frumvarpi til laga um réttindavernd fatlaðs fólks, mál nr. S-186/2025

Velferðarsvið Akureyrarbæjar telur margar jákvæðar breytingar að finna í drögunum en telur þó nauðsynlegt að koma athugasemdum á framfæri. Velferðarsvið Akureyrarbæjar telur til að mynda nauðsynlegt að lögin innihaldi orðskýringar. Þannig fer ekki á milli mála merking ýmissa hugtaka.

Í 1. gr. frumvarpsins segir m.a. að „Ákvæði III. kafla gilda einnig um réttindavernd einstaklinga sem vegna afleiðinga viðvarandi sjúkdóms eða slyss þurfa stuðning við undirbúning upplýstrar ákvörðunar um persónuleg málefni eða aðstoð við að leita réttar síns hvort sem er gagnvart opinberum þjónustuaðilum, öðrum stjórnvöldum eða einkaaðilum”. Þá segir jafnframt að „ákvæði III. og IV. kafla gilda einnig um réttindavernd einstaklinga sem gert er að sæta öryggisgæslu eða öðrum öryggisráðstöfunum samkvæmt dómsúrlausn, óháð því hvort metnar þjónustuparfir viðkomandi eru tilkomnar vegna fötlunar eða af öðrum ástæðum”. Er þar verið að vísa annars vegar til III. kafla sem fjallar um persónulega talsmenn og umboðsmenn og hins vegar til IV. kafla sem fjallar um ráðstafanir til að draga úr nauðung í þjónustu. Velferðarsvið telur ljóst að miðað við orðalag 2. mgr. 1. gr. þá sé verið að víkka rétt til að fá talsmann verulega, svo rétturinn nær ekki einungis til fatlaðs fólks heldur einnig einstaklinga sem glíma við sjúkdóma eða afleiðingar slyss og þurfa aðstoð sökum þess. Þetta kemur þó ekki fram í greinargerð með frumvarpinu né mati á áhrifum lagasetningar. Velferðarsvið er ekki mótfallið því að rétturinn sé víkkaður með þessum hætti en verður þó að lýsa yfir djúpstæðum áhyggjum af fyrirkomulaginu ef aukið fjármagn fylgir ekki þessum áformum. Velferðarsviði þykir ljóst að eins og ástandið er í dag þá er svo mikið álag hjá sýslumönnum að þeir hafa ekki undan því að útbúa samninga við talsmenn fyrir fatlað fólk. Þetta nýja ákvæði er verulega opið og ef af þessum breytingum verður þá er nauðsynlegt að aukið fjármagn fylgi, enda tekur í dag óratíma að fá samning við talsmenn vegna anna hjá sýslumanni. Mögulega þarf að endurhugsa kerfið alfarið og skoða hvort það fáið meiri virkni og samfella í mál með öðru fyrirkomulagi en það ástand sem hefur ríkt hjá réttindagæslunni og sýslumanni undanfarna mánuði er óviðunandi.

Þá vill velferðarsvið benda á að þó svo að 4. gr. frumvarpsins sé að mörgu leyti samhljóða núgildandi löggjöf, t.d. hvað varðar það að réttindagæslan tekur ekki til meðferðar ágreining milli einstaklinga og endurskoðar ekki ákvarðanir skjólstæðinga, þá hljóta réttindagæslumenn samt sem áður að styðja fatlaðan einstakling sem á í deilum við fjölskyldumeðlim og í einhverjum tilvikum geta réttindagæslumenn haft skoðanir á stjórnvaldsákvörðunum og geta sent erindi vegna þeirra þó svo að þeir endurskoði ekki ákvörðunina. Í þessu frumvarpi þykir hlutverk réttindagæslunnar enn óljóst. Ákvæði 4. gr. er að mati velferðarsviðs rýrt og til þess fallið að valda vandkvæðum í framkvæmd. Velferðarsvið veltir því til að mynda fyrir sér hvort það hafi verið meðvituð ákvörðun að taka út heimild réttindagæslunnar til að kanna mál þegar ábendingar berast, sbr. 1. mgr. 6. gr. laga nr. 88/2011. Svo virðist sem réttindagæslan hafi þá enga heimild til að kanna mál sem til hennar berast heldur er einungis ætlast til þess að réttindagæslan leiðbeini og vísi málum áfram.

Velferðarsvið telur jafnframt nauðsynlegt að það komi fram í frumvarpinu að **Akureyrarbær** þjónustuaðilar geti einnig leitað til réttindagæslunnar og fengið ráðgjöf varðandi réttindi fatlaðs fólks.

Í núgildandi lögum er hlutverk persónulegra talsmanna nokkuð loðið og óvissa getur skapast um vægi þeirra álits t.d. þegar skjólstæðingurinn er einnig með tilsjónarmann eða lögráðamann. Í þessu frumvarpi þykja valdheimildir talsmanna jafn óljósar en það stendur til að ráðherra setji reglugerð um störf og heimildir persónulegra talsmanna. Velferðarsvið telur það ekki ásættanlegt. Nauðsynlegt þykir að hafa hlutverk og valdheimildir persónulegra talsmanna skýrar í lögunum. Það sama á við um umboðsmenn skv. 12. gr. frumvarpsins en velferðarsvið telur nokkuð óljóst hvert hlutverk umboðsmanns er. Það þarf að mati velferðarsviðs að vera í lögunum en ekki skýrt síðar í reglugerð. Álykta má að hugmyndin um umboðsmenn sé m.a. til þess að forstöðumenn í þjónustukjörnum geti aðstoðað skjólstæðinga. Að mati velferðarsviðs þarf það þó að koma fram í frumvarpinu eða í greinargerðinni við athugasemdir um 12. gr. svo það sé skýrt. Velferðarsvið telur grundvallaratriði að liðir nr. 1, 2 og 6 í 13. gr. frumvarpsins komi fram í lögunum en ekki í síðari reglugerð. Þessi aðferð ber með sér að verið sé að flýta sér en hér er um að ræða réttindi fólks og því er mikilvægt að staldra við.

Velferðarsvið telur einnig mikilvægt að það sé lögð skylda á ýmist sýslumenn eða persónulega talsmenn að láta þjónustuaðila vita þegar gerður er samningur um persónulegan talsmann. Þjónustuaðili þarf að fá upplýsingar um hver það er sem gegnir því hlutverki og hvaða heimildir hann hefur. Í framkvæmd hefur það komið fyrir að þjónustuaðilar eru ekki látnir vita af því að skjólstæðingur sé með persónulegan talsmann. Miðlun upplýsinga er lykilatriði og það er mikilvægt að tryggja að þjónustuaðilar geti fengið afrit af samningi um persónulegan talsmann til að sannreyna hvaða heimildir viðkomandi talsmaður hefur. Samráð er einnig nauðsynlegt og velferðarsvið fagnar því að í 8. gr. frumvarpsins skuli koma fram skylda talsmanns til að hafa samráð við þjónustuaðila. Þá þykir velferðarsviði mjög mikilvægt að talsmönnum verði gert að skila inn árlegri skýrslu, sbr. núgildandi 8. gr. a. laga nr. 88/2011. Þetta tryggir aðhald og reglubundið eftirlit með talsmönnum. Einnig verður að tryggja að þjónustuaðilar geti komið að ábendingum á auðveldan máta ef þeir verða varir við misbresti í starfi hjá persónulegum talsmanni.

Hvergi er minnst á tilsjónarmenn í frumvarpinu, t.d. þegar verið er að telja upp aðila sem ber að upplýsa um ákvarðanir. Velferðarsvið telur að tilsjónarmaður eigi að vera tiltekinn í greinum nr. 19, 20, 22 og 23. Það er nauðsynlegt að velta því upp hvert hlutverk persónulegs talsmanns er þegar skjólstæðingur hefur tilsjónarmann og umboðsmann og hvaða vægi álit persónulegs talsmanns á að hafa við ákvarðanatöku í slíkum aðstæðum. Velferðarsvið telur það geta skapað flækjur og örðugleika í samskiptum þegar of margir aðilar koma að sama málinu. Velferðarsvið telur því ljóst að þetta kerfi þurfi að endurhugsa í heild nú þegar hlutverk tilsjónarmanna er að verða skýrara með nýrri löggjöf um öryggisráðstafanir samkvæmt dómsúrlausn.

Í 16. gr. frumvarpsins er nauðung skilgreind en velferðarsvið telur nauðsynlegt að fjarvöktun sé skýrð frekar. Við lestur greinargerðarinnar og athugasemdir við 16. gr. þá er tilfinningin sú að þegar

fjallað er um vöktun með myndavél þá sé alltaf átt við myndavélaupptöku. Vöktun með myndavél er alltaf alvarlegt inn grip en það er þó stigsmunur á því ef myndavélin er að taka upp myndefni sem unnt er að horfa á aftur eða hvort um sé að ræða vöktun í rauntíma þar sem engum upplýsingum er safnað. Skilgreina þarf betur hvað felst í rafrænni vöktun og hvað er átt við með einföldum hreyfiskynjurum sem virðist heimilt að nota. Það er nauðsynlegt að íþyngjandi ákvæði sem þessi séu skýr svo það sé hæfið yfir vafa hvað þjónustuaðilum er heimilt að gera og hvað ekki.

Velferðarsvið fagnar því að með nýrri löggjöf er verið að skýra ábyrgð sérfræðiteymisins og hlutverk hvers og eins. Má þar t.d. nefna 20. gr. þar sem fram kemur að teymið skal senda umsögn sína til úrskurðarnefndar velferðarmála og 21. gr. þar sem sú ábyrgð er lögð á úrskurðarnefndina að vísa máli áfram til dómstóla ef þörf er á því. Með þessum hætti verður ferlið skýrara og ljóst hver ber ábyrgð á að vísa máli áfram.

Í 22. gr. frumvarpsins er fjallað um málsmeðferð hjá úrskurðarnefnd velferðarmála og þeirra atriða sem nefndin skal líta til við meðferð máls. Velferðarsvið telur að 1. töluliður í upptalningunni sé í raun óþarfur, enda ætti það að vera sjálfsagt mál að búið sé að leita allra annarra leiða áður. Í athugasemdum við 22. gr. í greinargerðinni segir „Rétt er að taka fram að hagsmunir ábyrgðaraðila starfseminnar geta ekki verið grundvöllur ákvörðunar um að veita undanþágu frá banni við beitingu nauðungar. Þannig væri ekki heimilt að heimila skerðingu ferðafrelsis íbúa vegna þess að ekki sé nægilega margt starfsfólk. Rétt er þó að árétta að málefnalegt getur verið að rökstyðja beiðni sem uppfyllir kröfur 17. gr. frekar með því að létta óviðunandi álagi af starfsfólki.“ Velferðarsvið tekur undir þetta sjónarhorn og telur mikilvægt að þetta sé eitt af þeim atriðum sem litið er til við meðferð máls, þ.e. sjónarmið sem varða velferð starfsfólks.

Í 23. gr. frumvarpsins er fjallað m.a. um tímalengd undanþágu frá banni við beitingu nauðungar, sem er allt að 12 mánuðir. Velferðarsvið skilur hvers vegna undanþágan gildir í svo skamman tíma en telur samt rétt að skoða hvort tímalengd undanþágu geti í undantekningartilvikum varað í allt að 3 ár. Tímalengd undanþágu verður að taka mið af eðli málsins, en sumt breytist og annað ekki. Ef búið er að veita sömu undanþáguna nokkrum sinnum og litlar líkur á að ástandið muni nokkurn tímann breytast, svo sem vegna varanlegra líkamlegra einkenna einstaklings, þá ætti að mati velferðarsviðs að vera til staðar heimild til að framlengja undanþáguna þannig hún vari í lengri tíma.

Loks þykir velferðarsviði mikilvægt að tekin sé umræða um menntastofnanir og beitingu nauðungar. Frumvarpið tekur ekki sérstaklega á nauðung og þvingun sem kann að eiga sér stað í skólum og velferðarsvið telur mikilvægt að það fari fram umræða um þetta.

Heilt yfir telur velferðarsvið Akureyrarbæjar að margt gott komi fram í frumvarpinu en telur jafnframt rétt að ýmis atriði verði endurhuguð og skýrð nánar áður en lengra er haldið. Velferðarsvið Akureyrarbæjar mun áfram fylgjast með framvindu málsins og er reiðubúið í samráð. Mikil reynsla og þekking hefur verið byggð upp í málaflokknum á velferðarsviði

Akureyrarbæjar og er bærinn fús til að veita nánari upplýsingar og skýringar sem þörf er á verði óskað eftir því. **Akureyrarbær**

Virðingarfyllst,

f.h. velferðarsviðs Akureyrarbæjar,

Karólína Gunnarsdóttir,
sviðsstjóri velferðarsviðs Akureyrarbæjar